אָמַר לָהֶם הִזְקִקְתּוּנִי לוֹמַר דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבּוֹתַי וְכוּ' - מאחר שאתם רוצים שאומר לכם דבר שלא שמעתי, אגיד לכם את מידותי [שביניהן גם מידה זו שלא אמרתי דבר שלא שמעתי מפי רבי, וכדלהלן] (רש"י; תוס' רבינו פרץ). ויש שביאר, שמאחר שאתם שואלים אותי דבר שלא שמעתי, הזקתתם אותי לומר לכם דבר שלא שמעתי, דהיינו את כל המידות האלו שלא שמעתי אותן מרבי יוחנן אלא ראיתי שנהג כך [וכדלהלן בגמ'] ונהגתי כמותו (ע"פ מהרש"א).

מֵימֵי לֹא קָדָמַנִי אָדָם בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְכוּ', והטעם שהזכיר את כל המידות הללו ולא אמר רק שאינו אומר דבר שלא שמע מרבו, משום שהתכוון לבאר להם שלא יתכן שרבו אמר דבר והוא לא שמע, שהרי תמיד היה בבית המדרש (ע"פ רבנו חננאל; מהרש"א; בן יהוידע). ועוד, שכיון ששהה כל כך הרבה בבית המדרש, אין כל כך הפסד אם אינו אומר דבר שלא שמע, כי ודאי רק דברים מועטים לא שמע (בן יהוידע), ולכך לא אמר להם את כל המידות שנהג כרבי יוחנן [וכדלהלן בגמ'], אלא רק את המידות המוכיחות שלא הפסיד כלום מדברי רבותיו (מהרש"א).

וְלֹא אָמַרְתִּי דָּבָר שֶׁלֹּא שָׁמַעְתִּי מִפִּי רַבִּי מֵעוֹלָם, שלא אמר הלכה למעשה לאחרים ממה שיכל לשמוע מרבו, אבל בשאר דברים חידש ולימד (ערוך לנר, וראה אבות דרב נתן ו, ג, שדרש דברים שלא שמעתן אוזן מעולם), ויש שביאר, שלא אמר דברים שלא יכל להכריע בשכלו שכן דעת רבו, אבל אם היה מוכרע אצלו שכן דעת רבו, אמר אף דברים שלא שמעם מפורש מרבו (שיחות מוסר עמ' סה).

וְלֹא הָרְהֵר בְּמְבוֹאוֹת הַמְטוּנָּפוֹת, ואף שלכל אדם אסור להרהר בדברי תורה במקום מטונף, מכל מקום אם מהלך ואינו עומד מותר מן הדין (רשב"א מגילה כח, א). ויש שכתב, שהחידוש הוא שלמרות שהיה שקוע בתורה, ובדרך הטבע קשה מאד שלא להרהר לאונסו בדברי תורה, בכל זאת היה נזהר (בן יהוידע, וכע"ז במהרש"א).

שְׁלֹשִׁים מֵהֶן רְאוּיִם שֶׁתִּשְׁרֶה עֲלֵיהֶן שְׁכִינָה כְּמשֶׁה רַבֵּינוּ - שהיו ראויים להשראת השכינה כמשה רבינו, אבל לא שהיו שקולים כמותו (רא"ה). ויש שהוסיף לבאר, שהיו ראויים שתשרה עליהם שכינה בתמידות כמשה רבינו, אבל לא בדרגת השראת השכינה שהיתה למשה שנאמר בו (דברים לד, י) 'ולא קם עוד נביא בישראל כמשה' (בן יהוידע), ולא זכו להשראת השכינה מפני שדורם לא היה ראוי לכך (אבות דרב נתן יד, א).

שְׁלֹשִׁים מֵהֶן וְכוּ' כְּמשֶׁה רַבֵּינוּ, וּשְׁלֹשִׁים מֵהֶן וְכוּ' כִּיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, עֶשְׂרִים בֵּינוֹנִים - השלשים הראשונים הגיעו למדרגת הלל רבם שהיה ראוי להשראת השכינה כמשה רבינו [כמבואר בגמ' בסנהדרין (יא, א)], והשלשים האחרונים היו בדרגת תלמיד כיהושע ולא הגיעו למדרגת רבם, והעשרים האמצעיים יצאו מדרגת תלמיד ולא הגיעו לדרגת רבם אלא כעין תלמיד חבר (מהרש"א ב"ב קלד, א).

רְאוּיִם שֶׁתַּעֲמוֹד לָהֶם חַמָּה כִּיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, אף שגם למשה עמדה חמה [כמבואר בגמ' בע"ז (כה, א)], מכל מקום אמרו שראויים שתעמוד להם כיהושע, לפי שאינם חשובים כמשה (רשב"ם ב"ב קלד, א). ויש שכתב, שלמשה עמדה חמה מעצמה לצורך השעה בלא שביקש, אבל ליהושע עמדה החמה על פי דיבורו (ערוך לנר).

קָטָן שֶׁבְּכוּלָּן רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, לא שהיה קטן מהם בחכמת התורה, שהרי נתמנה תחת הלל לנשיא ולראש הישיבה, אלא שהיה קטן מהם בשאר חכמות כמשלי כובסים ושועלים [הנזכרים להלן בגמ'] (כסף משנה ממרים ב, ב, בפי' ראשון).

גְּמָרָא - סברות שהתנאים האחרונים היו מדקדקים בדברי התנאים הראשונים לפרשם (רש"י), כגון חסורי מחסרא וכיוצא בזה (מהרש"ל).

וְשִׂיחַת שֵׂדִים - שהיה יודע להשביעם בשם (רבינו גרשום ב"ב קלד, א).

וְשִׂיחַת דְּקָלִים - שהיה יודע ללחוש שיתמלא השדה דקלים וכן לעקור שדה דקלים (רבינו גרשום ב"ב קלד, א). ויש שביאר, שהיה יודע לומר עתידות על פי תנועת העצים ביום שאין רוח (מהרש"ל בשם רב האי; ערוך ערך סח הראשון).

דָּבָר קָטָן הֲוָיוֹת דְּאַבַּיֵי וְרָבָא, שכל הספיקות שהיו לאביי ורבא נתן בהם טעם, ובימי האמוראים נשתכחו (רש"י), ולפי שלא ירדו לעומק התלמוד כראשונים, ומחסרון הידיעה נסתפקו בהם, נקראו דבר קטן (ריטב"א).

לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר לְהַנְחִיל אוֹהֲבַי יֵשׁ וְאוֹצְרוֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא - שלא הקדיש רבי יוחנן מזמנו ללמוד את שאר החכמות הנזכרות חוץ מחכמת התורה, ורק במקצת מזמנו למד את שאר חכמות משום שהן נצרכות לעניני התורה, ומן השמים סייעוהו ומילא ה' אוצרו וקלטו אותן מיד (בן יהוידע, וראה נפש החיים שער ד, ב, שלמד כל החכמות מפני שלמד לשמה).

כָּל עוֹף שֶׁפּוֹרֵחַ עָלָיו מִיָּד נִשְׂרָף - שבאו מלאכי השרת לשמוע תורה מפיו (רש"י, וראה רבנו חננאל). ויש שכתב, שהיו הדברים שמחים כנתינתם בסיני שניתנה התורה באש (תוס'). ויש שביאר, שאף קלי ההבנה ומהירי הלימוד כמהירות עוף הפורח, לא יכלו לעמוד בפניו באותה שעה (מאירי פתיחה למסכת אבות, וכע"ז בשם טוב על המורה נבוכים א, ה).

מְשָׁנָה. מִי שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ בַּסּוּכָּה וְשׁוּלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין - שמא ימשך אחר שולחנו (גמ' לעיל ג, א), ולדעתם אינו יוצא אף מדאורייתא (תוס' שם), שיש כח ביד חכמים לבטל את קיום המצוה מדאורייתא (פמ"ג פתיחה כוללת ג, ז; קובץ הערות סט, ז), או שכיון שחכמים אסרו לאכול כך בסוכה, הרי זו 'מצוה הבאה בעבירה' (דבר אברהם ב כו, י. וראה גם עונג יו"ט, ט). ויש שכתבו, שמדאורייתא יוצא אלא שלא קיים מצות סוכה כראוי וכרצון חכמים (ריטב"א; ר"ן). ■ להלכה, אין לאכול בסוכה כאשר שולחנו בתוך הבית [כבית שמאי] (שו"ע או"ח תרלד, ד), ואף לסוברים שיצא מדאורייתא, צריך לחזור ולאכול בסוכה (ביאה"ל שם, וראה שם לענין ברכה), אולם אם חלק מהשולחן בתוך הסוכה מותר, שאין חוששים שימשך (משנ"ב שם, ו).

גְּמָרָא. מָנָא הָנֵי מִילֵּי, אף שנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא, ומצות סוכה מצוה שהזמן גרמא היא, מכל מקום מקשה הגמ' מנין שנשים פטורות ואין אומרים שהכתוב 'האזרח' מרבה נשים כביום הכיפורים [כדלהלן בגמ'], או שחייבות משום 'תשבו כעין תדורו', או מגזירה שוה ט"ו ט"ו ממצה [כדלהלן ע"ב] (פני יהושע, וכע"ז בתוס' יו"ט בדעת הרע"ב).